

УДК 007 : 070 : 396 : 81

ГЕНДЕРНИЙ ЧИННИК У ВИСВІТЛЕННІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ (на прикладі матеріалів газети «День»)

ГОЛОВАЧ Ганна,

магістрант,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна,
e-mail: ann.golovach@gmail.com

У статті зроблено спробу проаналізувати характерні особливості висвітлення конфлікту в зоні АТО на сторінках української періодики. Розглянуто вплив гендерного чинника на журналістські матеріали. На основі порівняння публікацій жінок-журналісток та чоловіків-журналістів, які пишуть про збройний конфлікт і його наслідки, виявлено диференціацію мови за статтю на прикладі лексичних конструкцій та тематики. Приділено увагу розгляду становища жінки-журналістки на війні та її дискримінацію за гендерною ознакою.

Ключові слова: преса, війна, гендер, журналістика.

Вступ. Проведення антитерористичної операції на сході України стало каталізатором розвитку військової журналістики. Кореспонденти та кореспондентки, які перебуваючи на лінії фронту або ж продовжуючи професійну діяльність на «мирній території», пишуть про війну та її наслідки, створюють абсолютно відмінні за тематичним та ідейним спрямуванням матеріали.

Мета статті полягає у виявленні впливу гендерного чинника на висвітлення воєнних конфліктів та їх наслідків. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: проаналізувати матеріали газети «День», що стосуються антитерористичної операції на сході України (останній тиждень серпня 2014 р. та останній тиждень лютого 2015 р.); виявити жанрові та лексичні відмінності між матеріалами жінок-журналісток і чоловіків-журналістів.

Об'єктом дослідження обрано матеріали газети «День» за серпень 2014 та лютий 2015 р., що стосувались воєнних подій на сході України. Безпосереднім предметом розгляду став вплив гендерного чинника на висвітлення воєнного конфлікту.

Методи дослідження. Під час аналізу матеріалів газети «День» застосовано метод контент-аналізу, порівняння та узагальнення використано для з'ясування жанрових і лексичних відмінностей у досліджуваних публікаціях, аналіз та синтез – під час визначення специфіки висвітлення зазначеної тематики на шпальтах преси та формулювання висновків.

Джерельною основою дослідження стали 34 публікації, надруковані у щоденній всеукраїнській газеті «День» у період з 21 по 29 серпня 2014 р., та 20 матеріалів, що вийшли у час із 20 по 27 лютого 2015 р. Вибір саме цих часових рамок зумовлений тим, що в серпні 2014 р. українська армія потрапила в оточення під Іловайськом, відтак почалися переговори у Мінську щодо можливих шляхів врегулювання конфлікту на сході України (Мінськ-1). До лютого 2015 р. тривали бої за Дебальцеве, під час яких українські військові потрапили в оточення. В той же час знову відновлюється переговори у Мінську (Мінськ-2).

Результати й обговорення. Поняття «гендер» з'являється у соціально-гуманітарному знанні другої половини ХХ ст. як похідне від поняття статі. Однак гендер є не біологічною, а соціокультурною категорією: індивід не одержує «гендер» автоматично від народження, а набуває у процесі включення в суспільне життя [3, с. 7].

У перекладі з англійської (gender) «гендер» – стать, вид. Уперше цей термін вжито у 1970-ті роки для опису соціально визначених характеристик чоловіків і жінок на відміну від біологічних. Концепція гендеру була теоретично обґрунтована завдяки зусиллям дослідниць Д. Келлі та Д. Скотт (США), М. Фокаулт, Ж. Лакан (Франція), Е. Дженуей, С. Александер (Великобританія). Ця концепція містить такі характеристики, як біологічна стать, визначені суспільством моделі чоловічої і жіночої поведінки. Зокрема, Д. Скотт визначила чотири компоненти гендеру як концепції соціальних відносин статей: 1) комплекс культурних символів; 2) нормативні твердження, що їх інтерпретують; 3) соціальні інститути та організації; 4) гендерна ідентифікація особистості [5].

Англійський соціолог Е. Гіденс розглядає «гендер» як чинник соціальних особливостей, що виникають у чоловіків та жінок під час їхньої суспільної діяльності [4]. На думку О. Скар, гендер – це комплекс соціально сконструйованих відмінностей: психологічних, соціальних і культурних ознак, за якими розрізняють осіб чоловічої та жіночої статей. Н. Грицяк визначає гендер як складний соціокультурний процес конструювання суспільством відмінностей між чоловічими і жіночими ролями, поведінкою, ментальними та емоційними характеристиками [1, с. 11–12].

Особливості роботи жінок-журналісток під час збройних конфліктів стають предметом дослідження лише наприкінці 1990-х років. Західні дослідники зосереджуються на таких питаннях, як вплив війни на залучення жінок до журналістської роботи, доступ жінок до ресурсів і джерел порівняно з чоловіками-журналістами та відмінності у матеріалах із лінії фронту, написаних жінками і чоловіками.

Дж. Браундмієр досліджує історію залучення жінок до журналістської роботи протягом Другої світової війни і зазначає, що роботодавці принципово не наймали жінок-журналісток, тому що вони «не вміють ставити правильні запитання», у них «брак уяви» і вони не зможуть роздобути специфічну інформацію. Редактори газет вважали, що жінки «недостатньо розумні», щоб писати про війну, тому їм краще сидіти вдома та писати про красу [6].

Н. Колдвел зазначає, що під час проходження обов'язкової акредитації у міністерстві оборони жінки-кореспондентки наптовхувалися на заборони й труднощі, не притаманні чоловікам. Наприклад, журналісткам дозволяли перебувати лише у тих зонах конфлікту, де працювали так звані «жіночі сервіси», такі як Червоний Хрест або медсестринські бригади. Також жінкам забороняли перебувати у зонах активних бойових дій. Крім того, кожен кореспондентку в обов'язковому порядку супроводжував офіцер, який виконував функції особистого охоронця та стежив за тим, щоб вона не потрапила у заборонені зони. Для жінок-журналісток існувало обмеження у транспорті – вони не могли використовувати літак для переміщення в зонах конфліктів. Тож для жінок-журналісток це була подвійна війна – проти ворога і проти системи [6].

Німецька дослідниця Р. Фройліх розглядала відмінності у матеріалах із лінії фронту, написаних чоловіками та жінками. Предметом її роботи стали репортажі в німецьких щоденних виданнях протягом лютого-березня 1998 р. Зокрема вона зазначає, що публікації жінок, де наявні персоналізація і концентрація на історіях конкретних людей, допомагають зрозуміти аудиторії та суть агресора, і суть жертви – на відміну від матеріалів, підготовлених чоловіками-журналістами, де все узагальнено [7].

Р. Фройліх наголошує, що в суспільстві існує уявлення про чоловіка як про активного учасника війни. Так само логічним для нашого сприйняття є те, що жінка найчастіше виступає проти будь-яких воєнних конфліктів чи насильницьких протистоянь. Жінка завжди прагне миру й у той же час є жертвою конфлікту. Таким чином, теми війни та насильства для жінок – це табуовані теми. Від конфліктів жінка може лише страждати, а от бути активним суб'єктом, наприклад військовою

кореспонденткою, не може, особливо якщо мова йде про висвітлення подібних конфліктів для широкої аудиторії [7].

Дані контент-аналізу показали, що газеті «День» про проблему війни та її наслідки пишуть як чоловіки, так і жінки. Із 54 матеріалів – 29 належать жінкам-журналісткам, 25 – чоловікам-журналістам.

Порівнюючи заголовки матеріалів, ми виявили, що журналісти-чоловіки дають своїм публікаціям більш узагальнені заголовки («Нарощуємо сили відповідно до збільшення військ на півночі Криму», «Рубікон перейдено», «Від військового патріотизму – до економічного»), натомість журналісти-жінки концентруються на особистих історіях героїв своїх матеріалів та часто виносять їхні цитати у заголовки, тим самим надаючи їм емоційного забарвлення («Обов'язково повернусь до хлопців, я обіцяв», «Більшість бійців завжди тримає гранату для себе...») (див. табл. 1). Звичайно, ми не знаємо, чи ці заголовки журналісти самі вибирають, чи, можливо, це підказка редактора.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика заголовків

Заголовки, обрані до своїх матеріалів жінками-журналістками	Заголовки, обрані для своїх матеріалів чоловіками-журналістами
Наталія Марченко Ці люди зазирнули в очі смерті	Микола Сірук «Імперіалістичний» план від групи «Бойсто»
Марія Прокопенко Як приручити літак-розвідник	Вадим Дубнов Мінськ-2 – це гамбурзький рахунок
Олеся Шуткевич Щоб над татусями небо було чисте і мирне	Віталій Княжанський Від військового патріотизму – до економічного
Марія Прокопенко Обов'язково повернусь до хлопців, я обіцяв	Микола Сірук Вторгнення
Вікторія Сибір Втомлені, але стоятимуть до перемоги	Микола Сірук «Псковський синдром» як аргумент на користь миру
Світлана Єременко У «комсомольському» гетто	Іван Антипенко Подорож у «режимі перемир'я»
Олена Бережнюк Я зрозумів, що мій обов'язок – допомогти нашим хлопцям	Дмитро Кривцун Переоцінка смислів
Тетяна Ільницька У людей справді біда	Микола Сірук Зустріч із «реальністю Путіна»
Лариса Пахомова Глухі не чують вибуху снарядів	Микола Сірук Україна остаточно відірвалася від «руського мира»
Оксана Миколук Війна – це найбрутальніше порушення прав дитини	Іван Капсамун Рубікон перейдено
Тамта Гугушвілі По обличчях хлопців я зрозумів, що ситуація складна	Дмитро Пальчиков «Скажіть, а хто, якщо не ми?»
Інна Лиховид Де зимувати переселенцям?	Іван Капсамун Дипломатичний «котел»
Олена Бережнюк Слово капелана	Віталій Княжанський Хто захистить людей, які йдуть під кулі

Марія Прокопенко Боєць за покликанням	Вадим Рижков Добровольці створили у Дніпропетровську свій штаб
Марія Прокопенко Більшість бійців завжди тримає гранату для себе...	Микола Сірук Про Судети і Донбас
Олена Бережнюк Наші хлопці – найкращі й потребують найкращого лікування	Іван Капсамун Про відсутність волі і пріоритетів

Жінки-журналістки пишуть про соціальні проблеми військових та переселенців, піднімають питання порушення прав дитини у зоні АТО, розповідають історії бійців, які потребують коштів на лікування, висвітлюють особливості волонтерської допомоги, звертаються до проблем людей із інвалідністю, труднощів для переселенців та специфіки психологічної реабілітації для військових. У матеріалах головними героями та коментаторами виступають чоловіки, які повернулись із зони конфлікту. Лише одну проблему – питання порушення прав дитини в умовах збройного конфлікту – коментує жінка, в іншому матеріалі героїнями є жінки-волонтерки. Переважає жанр інтерв'ю (14 матеріалів), стаття – 7 матеріалів, решта 8 – розширена замітка.

Чоловіки-журналісти зосереджують свою увагу на аналізі подій у зоні АТО, заявах Путіна, діяльності українських військових і наслідках переговорів у Мінську. Відповідно тут маємо перевагу аналітичних жанрів – 12 матеріалів із 25 – це статті; 4 інтерв'ю, 1 репортаж та 8 розширених заміток. Коментують ситуацію у всіх матеріалах чоловіки-експерти (українські та зарубіжні).

Окремо було проаналізовано мовні конструкти, вживані журналістками та журналістами. Як зазначає В. Потапов, диференціація мови за статтю виявляється в різних мовах інакше, часто на різних рівнях. Найчастіше відмінності яскраво виражені в лексиці, менше – у синтаксисі [2].

Значні можливості для дослідження особливостей мовлення чоловіків і жінок відкриває теорія мовленнєвої особистості, детально розроблена Ю. Карауловим. Під мовною особистістю розуміють особистість, яка виражається у мові, жестах і через мову, особистість, яка реконструюється в основних своїх рисах на базі мовних засобів. Поняття «мовної особистості» може стосуватись як окремої людини, так і групи людей, які є носіями спільної картини світу. Відмінності в ціннісних позиціях чоловіка та жінки, що проявляються в їхньому мовленні, дають підстави розглядати представників двох статей як мовні особистості, диференційовані за ґендерною ознакою [2].

Жінки-журналістки частіше вживають на позначення військовослужбовців слова *побратим, доброволець, хлопці, товариші* (загалом 193 рази) та менше зосереджені на образі ворога – слова *бойовик, найманці, терористи, сепаратисти, ворог* зустрічаються 39 разів. Чоловіки частіше зосереджуються на конструюванні образу ворога й чіткому поділі на своїх та чужих – слова *бойовик, найманці, терористи, сепаратисти, ворог* зустрічаються 74 рази; *наші/українські військові/армія* – вжито 82 рази; *російські найманці/війська/зброя* – 41 раз.

У публікаціях чоловіків-журналістів постійно згадується В. Путін (59 разів). Та кож йде мова про російську агресію (37 разів), завжди присутній аналіз політики Кремля чи проста констатація дій РФ на сході України та порушення Москвою всіх можливих міжнародних угод (85 разів). На противагу цьому жінки-журналісти зосереджують свою увагу на проблемах і труднощах, які спричинила війна для мирного населення. Так, слова *люди/жителі/мирне населення* зустрічаються у матеріалах 99 разів, *діти* – 89, *переселенці* – 24, *поранені* – 25, *волонтер/волонтери* – 31.

Чоловіки-журналісти майже вдвічі частіше, ніж жінки, вживають слово *війна* – 76 разів та 41 раз відповідно.

Жінки-журналісти частіше використовують емоційно забарвлену лексику: *криваве протистояння, тяжко поранений, кривава перестрілка, дитяче горе, обпалені війною, пекельне життя, соціальна катастрофа* тощо. Натомість чоловіки звертаються до спеціалізованої військової лексики та жаргону: *безпілотники, вогневі точки, деескалація/ескалація конфлікту, бойові зіткнення, демілітаризація, воєнна експансія, «цілителі» (медики)* тощо.

Висновки. На основі аналізу публікацій газети «День» ми встановили, що жінки-журналістки та чоловіки-журналісти по-різному висвітлюють проблемні питання збройного конфлікту на сході України. Так, у жіночих матеріалах проявляється тенденція до емоційності, зосереджується увага на особистих історіях та наявна емоційно забарвлена лексика. На противагу їм чоловіки зосереджені на аналізі ситуації, конструюванні образу ворога, чіткому поділі на «свій-чужий», вживають спеціалізовану військову лексику.

1. *Актуальні проблеми гендерної політики у Збройних силах України* : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Б. Андресюка. – К., 2011. – 112 с.

2. *Глушченко О.* Вивчення гендерних особливостей мовлення в історичному аспекті [Електронний ресурс] / О. Глушченко. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2007/70-57-20.pdf>. – Дата доступу: 21.12.2015.

3. *Марценюк Т.* Гендерна рівність і недискримінація: посіб. для експертів і експерток аналітичних центрів / Т. Марценюк. – К., 2014. – 65 с.

4. *Чернякова В.* Гендерные особенности женской испаноязычной и украиноязычной политической речи [Електронний ресурс] / В. Чернякова. – Режим доступу: <http://www.oljournal.in.ua/index.php/problemi-suchasnikh-lingvistichnikh-doslidzen/40-chernyakova-v-a-gendernye-osobennosti-zhenskoj-iskanoyazychnoj-i-ukrainoyazychnoj-politicheskoy-rechi>. – Дата доступу: 21.12.2015.

5. *Шевченко Н.* Гендерні студії в Україні [Електронний ресурс] / Н. Шевченко. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2002/23-10-10.pdf>. – Дата доступу: 21.12.2015.

6. *Braundmeier J.* Women Journalists During World War II [Electronic resource] / Jessica Braundmeier. – Mode of access : <http://www.eiu.edu/historia/Braundmeier2013.pdf>. – Дата доступу: 21.12.2015.

7. *Fröhlich R.* Die mediale Wahrnehmung von Frauen im Krieg: Kriegsberichterstatterinnen und Kriegsberichterstattung aus Sicht der Kommunikationswissenschaft [Електронний ресурс] / Romi Fröhlich. – Zugang: http://www.lmz-bw.de/fileadmin/user_upload/Medienbildung_MCO/fileadmin/bibliothek/froehlich_frauen/froehlich_frauen.pdf. – Дата доступу: 21.12.2015.

UDC 007 : 070 : 396 : 81

Gender Factor in Media Coverage of War Conflicts (Illustrated by The Day Articles)

Holovach Hanna, master student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: ann.golovach@gmail.com

The article attempts to analyze media coverage of the war conflict of the ATO zone in Ukrainian press and influence of gender factor in journalist materials. The subject of gender is considered from social and cultural standpoints and not by biological characteristics. Gender is based on both biological sex and socially determined male and female behavior models. It means that gender has a very complex structure and impacts different aspects of life.

The research is based on comparison of The Day's materials written by reporters of the opposite genders. It is identified that there is a difference in lexical constructs usage and article topics among materials written by male and female journalists. In particular male-authored materials have more general headings and are focused on construction of the image of the enemy. To the contrary female-authored materials usually have more emotional headings and are dedicated to personal stories of particular people.

One of the aspects of the article is female reporters work conditions. It is more difficult for a correspondent to get an accreditation or to visit a zone of armed conflict if you are a woman. Also

there is a stereotype that a woman can only be a victim of a conflict but not an active participant, a war correspondent for example.

Key words: *press, war, gender, journalism.*

Гендерный фактор в освещении вооруженных конфликтов (на примере материалов газеты «День»)

Головач Анна

В статье сделана попытка проанализировать характерные особенности освещения конфликта в зоне АТО на страницах украинской прессы. Рассмотрено влияние гендерного фактора на журналистские материалы. На основе сравнения публикаций женщин-журналисток и мужчин-журналистов, пишущих о вооруженном конфликте и его последствиях, обнаружено дифференциацию языка по половому признаку на примере лексических конструкций и тематики. Уделено внимание рассмотрению положения женщины-журналистки на войне и ее дискриминацию по гендерному признаку.

Ключевые слова: *пресса, война, гендер, журналистика.*

1. *Current problems of gender policy in the Armed Forces of Ukraine: teaching guide* / Edited by B. Andresyuk. – К., 2011. – 112 p.

2. *Hlushchenko O. Study of gender aspects of language from historical prospective* [Electronic resource] / O. Hlushchenko. – Mode of access : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2007/70-57-20.pdf>. – Accessed: 21.12.2015.

3. *Martsenyuk T. Gender equality and non-discrimination: a guide for experts of analytical centers* / T. Martsenyuk. – К., 2014. – 65 p.

4. *Chernyakova V. Gender characteristics of female political speech in spanish and ukrainian languages* [Electronic resource] / V. Chernyakova. – Mode of access : <http://www.oljournal.in.ua/index.php/problemi-suchasnikh-lingvistichnikh-doslidzhen/40-chernyakova-v-a-gendernye-osobennosti-zhenskoj-ispanskoj-i-ukrainoyazychnoj-politicheskoy-rechi>. – Accessed: 21.12.2015.

5. *Shevchenko N. Gender Studies in Ukraine* [Electronic resource] / N. Shevchenko. – Mode of access : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2002/23-10-10.pdf>. – Accessed: 21.12.2015.

6. *Braundmeier J. Women Journalists During World War II* [Electronic resource] / Jessica Braundmeier. – Mode of access : <http://www.eiu.edu/historia/Braundmeier2013.pdf>. – Accessed: 21.12.2015.

7. *Fröhlich R. Die mediale Wahrnehmung von Frauen im Krieg: Kriegsberichterstatterinnen und Kriegsberichterstattung aus Sicht der Kommunikationswissenschaft* [Elektronische ressourcen] / Romi Fröhlich. – Zugang: http://www.lmz-bw.de/fileadmin/user_upload/Medienbildung_MCO/fileadmin/bibliothek/froehlich_frauen/froehlich_frauen.pdf. – Accessed: 21.12.2015.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2016